

BEN GAZUR

Scurtă
ISTORIE
a **LUMII**
în 50 de eșecuri

Traducere: Smaranda Popovici

NICULESCU

CUPRINS

<i>Introducere</i>	9
Partea I: Lumea antică	11
Partea a II-a: Evul Mediu	77
Partea a III-a: Lumea modernă	149
<i>Postfață</i>	237
<i>Mulțumiri</i>	239
<i>Bibliografie selectivă</i>	240

INTRODUCERE

DESPRE NATURA EȘECULUI

.....

Succesul este prezent peste tot. E călătorul gălăgios din mijloacele de transport în comun care, pur și simplu, nu știe când să închidă gura. Nu poți scăpa nicicum de el. Dacă accesezi rețelele sociale, vei fi copleșit de o multitudine de povești și de imagini care înregistrează fiecare reușită din viața oamenilor. Cărțile, emisiunile televizate și filmele abundă în istorisiri despre unele persoane care depășesc diverse obstacole și, în cele din urmă, ajung în vârf. Trăim într-o societate a succesului, unde eșecul, fie el mai mare, fie mai mic, este privit cu suspiciune și teamă – ca și cum ghinionul ar putea fi contagios. A sosit timpul să laudăm eșecul.

Până acum, tendința a fost de a privi istoria ca pe o serie nesfârșită de succese uluitoare. Tomuri celebre trasează calea științei de la începuturile simple până la descoperirea misterele fundamentale ale naturii. În medicină, am trecut de la invocarea zeilor drept explicație pentru molime la vindecarea unor boli considerate anterior o condamnare la moarte. Epopeile despre conducători care au adunat victorie după victorie pentru a cuceri imperii extinse sunt pe placul oricui, însă aceste povești autolaudative omit faptul că eșecul a jucat un rol la fel de important în modelarea istoriei umane.

De-a lungul timpului, mulți indivizi considerați „ratați” și-au jucat rolul în formarea lumii așa cum o știm, iar majoritatea lor pot fi împărțiți în câteva categorii. Este vorba despre eroul ratat, care a încercat ceva ce nimeni nu a mai făcut până la el. Da, a eșuat, dar i-a inspirat pe alții să experimenteze mai mult. Apoi, sunt cei care, încercând să obțină un lucru, greșesc atât de rău, încât au parte de cu totul altceva, complet neașteptat. Sunt și eșecuri în cazul cărora o anumită regulă era menită să schimbe ceva, însă a ajuns să provoace consecințe complet neprevăzute. Uneori, eșecul este doar o oportunitate ratată, în care cea mai mică greșeală a tăiat craca victoriei de sub picioarele celui care a dat greș.

Sub o formă sau alta, toată lumea a trecut în viață printr-un eșec. Încercăm să-l ascundem cât mai bine sub preș, să ne prezentăm așa doar cum ne-am dori să fim văzuți de ceilalți – însă, în adâncul sufletului nostru, știm că într-un fel sau altul am ratat ceva. E de înțeles de ce majoritatea perspectivelor din care este privită istoria nu prea se ocupă cu eșecul: în general, oamenii simt o aversiune față de orice tip de nereușită. Totuși, întreaga poveste a speciei noastre este incompletă dacă nu menționăm și înfrângerile care ne-au ajutat să ajungem în punctul în care ne aflăm acum.

Această carte, dacă nu este un eșec total în sine, analizează unele dintre insuccesele cele mai mari, care au îngenucheat oamenii în aspirațiile lor. În continuare, vei afla despre națiuni renăscând din cenușa unei gafe, persoane care nu au reușit să fructifice șansa de a câștiga și chiar despre acele câteva eșecuri spectaculoase ce au creat condițiile perfecte pentru a deschide noi lumi ale descoperirilor.

Este posibil ca în volumul de față să citești despre niște ratări deprimante și ceva mai mult ghinion de care au avut parte unii semeni, însă ar trebui să găsești și o rază de speranță. Odată ce îți vei da seama cât de tare au stricat oamenii lucrurile, vei înțelege că oricând în istorie poate fi mai rău.

Partea a II-a

EVUL MEDIU

SCANDINAVII PĂRĂSESC AMERICA DE NORD

Saga islandezilor, cuprinzând texte scrise probabil în secolele al XIII-lea și al XIV-lea, reprezintă una dintre cele mai captivante opere literare ale lumii și consemnează istoria unor familii scandinave de când s-au stabilit în Islanda, fiind pline de eroi, răufăcători, trucuri iscusite și bătălii epocale. De obicei, aceste saga sunt populate cu tot felul de personaje care se bucură de porecle dintre cele mai neobișnuite și amuzante.

Aventurile consemnate în diverse saga pot părea puțin exagerate, însă cercetătorii sunt de acord că ele oferă informații prețioase despre societatea și istoria scandinave din anii de dinaintea convertirii la creștinism. Multe dintre lucrurile și aspectele consemnate în astfel de texte nu pot fi verificate, însă anumite evenimente au fost confirmate în urma unor descoperiri arheologice.

Saga lui Erik cel Roșu și Saga groenlandezilor ne spun strania poveste a felului în care aceste populații au ajuns să locuiască pe continentul nord-american – sau cel puțin să-l viziteze –, cu

secole înainte ca Atlanticul să fie traversat de Cristofor Columb. Încep, ca multe alte saga, cu un ciclu de vărsări de sânge și de răzbunări. Sclavii lui Erik sunt uciși după ce au declanșat o alunecare de teren care a devastat o fermă din apropiere, aflată în Islanda, provocând astfel o serie de crime și de răzbunări, ce se încheie cu Erik fugind spre un teritoriu din nord-vest, despre a cărui existență auzise de la alții. Ceea ce găsește Erik este un loc arid, cu multă gheață și piatră, dar pentru a-i încuraja și pe alții să i se alăture în noua sa colonie o numește Groenlanda, vrând să sugereze că este un pământ fertil.

Se pare că populațiile scandinave au plecat din Groenlanda când au descoperit pentru prima dată America de Nord, deși există două relatări diferite. Amândouă atribuie acest lucru eșecului de a menține o corabie pe cursul stabilit, spre coloniile din Groenlanda. Într-una dintre versiuni, Leif Erikson (sau „Leif cel Norocos”) este cel care se rătăcește din cauza unei furtuni, ajungând să dea peste un pământ plin de grâne, viță-de-vie și copaci. *Saga groenlandezilor* îi atribuie această descoperire lui Bjarni Herjólfsson, care naviga spre Groenlanda și care s-a pierdut pe drum din cauza ceții. Când pâcla s-a ridicat, el a avut parte de o priveliște încântătoare: a zărit niște peisaje bogate și verzi. Dar în ciuda a ceea ce susținuse Erik, știa că nu așa arăta Groenlanda; prin urmare, a plecat imediat vrând să le spună și altora ce descoperire făcuse.

Se spune că, se pare, coloniștii porniseră la drum vrând să populeze acele misterioase, dar atractive țărături care cel puțin păreau să aibă niște condiții mai prietenoase decât iernile aspre și geroase din Groenlanda. Saga sunt pline de întâmplări ciudate, fantome și intervenții divine. Coloniștii se confruntau cu numeroase pericole: consumul de carne de balenă care era foarte periculos (din cauza concentrațiilor mari de mercur prezente în aceasta, fiind o sursă de otrăvire) și mări extrem de agitate. Totuși, au descoperit și o bogăție de resurse naturale.

Insulele erau străbătute de izvoare cu apă proaspătă. Tot aici, erau multe cuiburi cu păsări care își cloceau ouăle, iar strugurii dulci puteau fi găsiți în orice loc priveai, așteptând parcă să fie culeși de cineva. Ei au numit noul teritoriu descoperit Vinland datorită prezenței masive a viței-de-vie sălbatice.

Însă la un moment dat călătorii nordici ajung să se confrunte cu diverse amenințări interne și externe. Faptul că părăsiseră lumea din care veneau nu însemna și că lăsaseră în urmă vechile rivalități. Astfel că disputele se intensifică și vor duce la tensiuni și acte de violență. Când în timpul unei expediții Freydís ajunge să se certe cu doi frați ai săi, ea își adună oamenii, vrând să-i ucidă atât pe cei doi, cât și pe servitorii lor. Când cei care erau de partea sa refuză să omoare și niște femei, Freydís însăși cere un topor și le ia viața cu sălbăticie.

Poate că cel mai interesant aspect al acestor saga este perspectiva antropologică pe care ne-o oferă ele asupra nativilor din America de Nord de la acea vreme. Poveștile nordice folosesc pentru indigenii pe care vikingii îi întâlnesc pe teritoriul nord-american termenul de *Skrælings* („sălbatice”, „barbari”). Primul contact dintre localnici și europeni nu a fost deloc unul pașnic. Prima dată când s-au întâlnit, opt dintre nativii americani au fost uciși. În acea noapte, nenumărate luntre care transportau *Skrælings* au atacat tabăra nordicilor. Unul dintre conducătorii lor a fost străpuns de o săgeată și a murit din cauza rănilor suferite. Cu toate că în cele din urmă între nord-europeni și populația nativă a avut loc un schimb comercial, pacea a fost mereu amenințată de neînțelegerile dintre cele două tabere. Un taur înfuriat i-a speriat pe comercianții nativi și a declanșat o bătălie în urma căreia mulți și-au găsit sfârșitul.

Saga se încheie cu întoarcerea coloniștilor nordici în Groenlanda, după mai mult timp petrecut în America de Nord. Iernile erau la fel de dure în locurile din regiunile nordice pe care le vizitaseră, iar oamenii mureau des de foame acolo sau pentru

că se îmbolnăveau. Colonia nordică care a rezistat cel mai mult în America de Nord a supraviețuit în acele condiții doar trei ani înainte de a fi abandonată; apoi coloniștii s-au întors la casele lor de odinioară. După aceste încercări eșuate de colonizare, scandinavii nu au mai îndrăznit niciodată să rămână în America de Nord.

Cu toate că aceste saga erau bine cunoscute de istorici, puțini au luat în serios poveștile despre așezările din America de Nord. Poate că erau pur și simplu o altă invenție, având în vedere faptul că ele îi delectau pe ascultători cu istorisiri despre niște creaturi mitologice reprezentând umanoizi cu un singur picior, precum și cu alte elemente fantastice. Cu toate acestea, exploratorul norvegian Helge Ingstad și soția sa, arheologa Anne Stine Ingstad, au fost convinși că ele conțineau un sâmbure de adevăr. În 1960, ei au pornit prin provincia canadiană Newfoundland în căutarea unor dovezi care să susțină prezența vikingilor în acea zonă și le-au și găsit la L'Anse aux Meadows.

Cei doi soți au descoperit niște ruine care semănau cu fermele din Groenlanda de Nord, scoțând la iveală dovezi incontestabile ale prezenței scandinavilor în acea zonă, printre care se aflau bijuterii, fusuri (unelte de tors) și cuie de fier. Construcțiile de acolo au fost datate în jurul anului 1021 d.H. Majoritatea istoricilor sunt de părere că L'Anse aux Meadows a servit drept bază teritorială pentru vikingi, punct din care au putut să pornească în explorarea unor noi zone aflate mai la sud, pe continentul nord-american.

Încă de când a fost făcută această descoperire, oamenii s-au întrebat cum și de ce scandinavii nu s-au extins în America de Nord. Unii visează chiar la o lume nordică ce s-ar fi putut întinde la nivelul întregului glob. Totuși, eșecul coloniilor nordice a fost aproape sigur din momentul în care coloniștii au ajuns în Lumea Nouă.

Într-adevăr, scandinavii erau răspândiți într-o mare parte a Europei și de-a lungul cursurilor de apă din inima Rusiei. Se ocupau cu comerțul și organizau atacuri și jafuri peste tot, folosindu-se de corăbiile lor deosebite și de abilitățile de navigare pe care le aveau. Comerțul a fost probabil cel care a dus la dispariția coloniilor nordice. Cu toate că acolo au găsit chereștea și hrană, coloniile nu reprezentau un loc unde totul era numai lapte și miere, așa cum fuseseră descrise în saga. Deseori, oamenii sufereau de foame și trebuiau să importe multe dintre animalele pentru ferme pe care se bazau așa de mult.

FEMEI CARE CĂLĂTORESC MULT

Saga prezintă o imagine vie a femeilor nordice care s-au alăturat soților lor în călătoriile întreprinse de aceștia spre vest. Gudrid și soțul ei, exploratorul islandez Thorfinn Karlsefni, au condus una dintre expediții. În timpul acesteia, Gudrid a născut un băiat, primul european venit pe lume în America și numit Snorri. După ce s-a întors în Islanda, Gudrid s-a convertit la creștinism și a pornit într-un pelerinaj la Roma, devenind astfel una dintre persoanele din epocă care a făcut cele mai multe călătorii.

Distanța până în America de Nord, chiar și cu opriri în Islanda și Groenlanda, a făcut ca schimburile comerciale dintre noile colonii și Europa să fie atât costisitoare, cât și dificile. Ce aveau de oferit coloniile Lumii Vechi, astfel încât să merite ca

oamenii de aici să-și mențină constant prezența în acele locuri? Aurul sau fierul nu erau deloc ușor de exploatat. Groenlanda a rămas locuită de nordici doar atâta vreme cât fildeșul de morskă pe care îl obțineau era la mare căutare în Europa. De îndată ce gusturile europenilor s-au schimbat, iar ivoriul nu a mai fost la fel de valoros, Groenlanda a fost părăsită. Coloniile din America de Nord aveau puține de oferit și necesitau un sprijin puternic.

Mai exista și problema populațiilor native care deja stăpâneau pământurile pe care vikingii voiau să le colonizeze. Cu toate că nu aveau arme de fier, indigenii îi depășeau numeric cu mult pe scandinavii veniți în America de Nord. Aceștia nu erau niște persoane supuse din fire; prin urmare, conflictul era aproape inevitabil și se putea sfârși într-un singur mod.

CORABIA ALBĂ SE SCUFUNDĂ, DECLANȘÂND UN RĂZBOI CIVIL

.....

După victoriile și ocupațiile lui Wilhelm Cuceritorul, monarhii Angliei s-au trezit în anul 1066 că stăpânesc un regat divizat. Pământurile lor ancestrale se aflau dincolo de Canalul Mânecii, în nordul Franței, însă Anglia era cel mai mare dintre domeniile lor. Lucrurile s-au complicat mai mult pentru că Ducatul de Normandia, patria normanzilor, era sub stăpânirea lor prin loialitatea față de Coroana Franceză. Acest lucru nu a dus la sfârșitul disputelor, fiindcă regii Franței voiau să-i umilească pe suveranii britanici, intervenind în modul cum aceștia guvernau Normandia.

Regii englezi din perioada medievală erau nevoiți adesea să traverseze mările care le separau pământurile fie ca să se lupte pentru drepturile lor, fie ca să aducă omagii Parisului. În

vremurile în care existau nave de lemn cu pânze, o astfel de călătorie nu era deloc un lucru neînsemnat sau banal. Corăbiile puteau întârzia pe drum zile sau chiar săptămâni, dacă vântul le era potrivnic, și mereu exista posibilitatea ca în timpul unei furtuni ele să fie distruse. Poate că regii erau puternici, dar ei nu puteau controla și vremea.

Henric I al Angliei a fost fiul lui William I Cuceritorul, primul rege englez, și a ajuns să urce pe tron după moartea suspectă, într-un accident la vânătoare, a fratelui său mai mare, Wilhelm al II-lea. Când Robert Curthose sau Robert al II-lea, fratele său cel mai mare, devenit duce de Normandia, a provocat probleme, Henric I a invadat Normandia și în 1106 a luat-o sub tutela sa. Robert Curthose a fost întemnițat, iar regele Henric I a crezut de cuviință ca fiul lui, Wilhelm (sau William) Adelin, să devină duce, în timp ce regele Franței voia ca fiul lui Robert Curthose să moștenească ducatul. Henric I a vizitat Normandia în repetate rânduri pentru a-și susține fiul. În 1116, acolo a izbucnit o revoltă ce trebuia înăbușită cu orice preț.

În 1120, după ani de conflicte și dispute politice, Henric I a ieșit victorios. Normandia a fost cedată fiului său, printr-un acord agreat de regele Franței. Tot ce mai rămânea de făcut era ca membrii curții regale engleze să se întoarcă acasă pentru a sărbători succesul obținut. Totuși, unii dintre ei au început această celebrare puțin prea devreme.

Henric I a ridicat pânzele la Barfleur, în Franța. Pentru călătorie, i se oferiseră serviciile de la bordul navei *Blanche-Nef* („Corabia Albă”), despre care se spunea că era rapidă și luxoasă. Pentru că regele își plănuise deja voiajul, a refuzat propunerea, însă le-a permis fiului său și altor membri ai curții să folosească vasul. Așa cum obișnuiau tinerii privilegiați cărora tocmai li se cedaseră vaste întinderi de pământ pe care să le stăpânească după dorință, Wilhelm Adelin și tovarășii săi s-au îmbătat

foarte tare. Și nu au ținut alcoolul doar pentru ei, ci l-au împărțit cu generozitate și cu marinarii de pe vas.

La un moment dat, tinerilor le-a venit o idee. Cu toate că nava regelui plecase mai devreme, s-au gândit ei, nu ar fi fost minunat dacă *Blanche-Nef* ar fi reușit să ajungă la destinație înaintea sa? Toți au fost de acord că aceasta ar fi fost o realizare fantastică, așa că au fost ridicate toate pânzele, iar vâslașii au început să tragă din greu. Se spune că atunci Corabia Albă ar fi părăsit portul la fel de iute ca o săgeată. Tinerilor li se părea că au pornit într-o mare aventură. Nu existau pericole evidente, iar vremea era liniștită. Însă, în doar câteva minute, totul s-a dus pe apa sâmbetei, iar speranțele lui Henric I cu privire la succesul său au fost pulberate.

Corabia în care se afla fiul lui a lovit o stâncă aflată sub nivelul mării și imediat a început să se scufunde. Însoțitorii prințului se pare că s-au trezit repede din beție, pentru că l-au împins pe Wilhelm Adelin într-o barcă mică și au început să vâslească, îndepărtându-se de dezastrul care s-a produs. Un cronicar ne spune că tânărul ar fi putut supraviețui naufragiului, însă, auzind-o pe una dintre surorile lui nelegitime strigând după ajutor, a ordonat ca barca să fie întoarsă din drum pentru a o salva pe fată. Marea era plină de oameni disperați care încercau să scape cu viață și, vrând să se urce pe micuța barcă a prințului, au umplut-o cu apă, iar aceasta s-a scufundat. Astfel, moștenitorul tronului Angliei, Wilhelm Adelin, în vârstă de doar șaptesprezece ani, a dispărut în marea involburată.

Dintre cei 300 de oameni îngrămădiți pe Corabia Albă, se spune că doar unul ar fi supraviețuit dezastrului: este vorba despre un anume Buold, descris ca fiind un „țăran” care tocmai fusese martor la dispariția florii nobilimii engleze. Alături de Wilhelm Adelin, la bordul vasului se mai aflaseră doi dintre bastarzii regelui Henric I, dar și conți, lorzi, fii de lorzi și

membri importanți ai curții regelui; toți au murit în acest naufragiu.

Regelui i s-a ascuns adevărul despre nenorocirea care se abătuse asupra fiului său. Se spune că lorzii au plâns amarnic după rudele lor înecate, însă le-a fost mult prea frică să-i spună lui Henric I că și moștenitorul său își pierduse viața. În cele din urmă, un băiețel a fost trimis în fața regelui ca să-i dea vestea. Când Henric I a auzit că singurul fiu legitim pe care îl avea se pierduse în valurile mării, s-a prăbușit la pământ.

Nu este de mirare că Henric I a fost atât de afectat de veștile primite. Pacea câștigată cu grijă în Franța depindea de o alianță matrimonială care îl implica pe Wilhelm Adelin. Ceea păruse a fi un triumf s-a prăbușit la fel de repede precum coca⁹ Corabiei Albe. Succesiunea la tronul englez a fost și ea pusă sub semnul incertitudinii pentru că, deși Henric avea un număr impresionant de copii ilegitiimi cu amantele sale, cu soțiile lui a avut doar doi legitimi: Wilhelm Adelin și Matilda. Matilda fusese căsătorită cu Sfântul Împărat Roman, iar acum către ea se îndreptau speranțele regelui.

⁹ Forma exterioră a corpului navei, așa cum este delimitată de bordajul exterior și puntea superioară. (*n. trad.*)

Considerăm succesiunea la tron ca fiind un proces facil pentru monarhi, fiindcă, prin dreptul de primogenitură¹⁰, coroana ajunge la cel mai mare dintre fiii supraviețuitori, iar apoi la cea mai mare dintre fiice. Dar în acea perioadă acest lucru nu era valabil și în Anglia. La moartea lui Wilhelm Cuceritorul, coroana Angliei a revenit fiului său mijlociu, Wilhelm Rufus (sau William al II-lea), în timp ce băiatul său cel mai mare a moștenit conducerea Normandiei. Deseori, copiii regilor erau obligați să se lupte pentru ceea ce primeau. Henric I a decis să-i forțeze pe nobilii de la curte să o accepte pe Matilda drept regină după moartea lui, smulgându-le chiar promisiunea că o vor susține pe fiica lui.

PAUZA DE TOALETĂ SALVEAZĂ O VIAȚĂ

Inițial, Ștefan al Angliei (cunoscut și sub numele de Ștefan al II-lea de Blois) trebuia să se afle și el la bordul Corabiei Albe înainte ca aceasta să pornească la drum. Există diferite versiuni referitoare la motivul pentru care el ar fi părăsit nava. Unii spun că era deja prea amețit de băutură și a trebuit să coboare de pe corabie. Alții susțin că era deranjat la stomac și, prin urmare, nu ar fi putut face față unei călătorii îndelungate pe mare. Decizia lui de a nu pleca la drum a schimbat cursul istoriei Angliei.

¹⁰ *Dreptul de primogenitură* – întâietate, prioritate pe care o are (în unele țări) cel dintâi născut (în familiile domnitoare, princiare, nobiliare) dintre mai mulți frați în dobândirea anumitor drepturi. (*n. red.*)